

Doorbraak en
ristelijk Gymna-
3 Februari, pg.
leeraar bij het
ofdrankelen in
name het eerste,
rpe — gelet op
zeggen: hartsa-
iteenzetting van

ig is het artikel
rhok, en het zal
te te waken,
elbloedig betrek-
telijke onderwijs
g toe woekerde
de kerkelijke ge-
met een nieuwe
eldheid van het

verwachting van
uw" heftige re-
van die reactie,
strijding, slechts
nnige geestelijke
e de beginselen
en propagand-
nding zijn diep

t Christelijk on-
vordt het geloof
ot bewaring en
end, maar hier
wereld bereid is
wordt de histo-
ker en onveilig,
getrouwe kinds-
ads niet geleid in
voorgescreven-
enlen te staven,
en het betreffende
gingen: Hoewel
speciaal over
Dr B. derhalve
zijn critiek be-
lerhavige vraag-
gelijkelijk regar-
k niet van de
maar allereerst

el maanden ge-
in zijn familie
zijn kans waar,
komt op Vrijdag

ostolische reis"
Cock diep in-
gaan ligt even-
Alleen willen we
vond 12 October
siding en weder-
siding van haar
nd" in Urum
ek De Cock en
r getuige van
bond" maakten
te blijven tegea

ze twee kam-
en de kerk van
onfluit uitbrak.
hoewel het ver-
en noemen, zich
lrong, leed de
in het minst,
meer dan twin-
choite daarvan
a de heerlijke
kerken in Am-
tikerraffinaderij
ht hielden van
ock in Scholte's

VERBOND.
David maeckten
als zijne siele.
ot David: Gaet
name des Hee-

van de besturen en van de ouders. Zoo stelt Dr B. het ook zelf. Hij meent, dat als „Trouw" gelijk krijgt, „de zuivering bij de top zal moeten beginnen, bij de besturen zelf" en „Ook tal van ouders zullen (dan) hun kinderen niet meer naar onze scholen sturen".

1. Categorieën uit den bezettingstijd?

Dr B. is van oordeel, dat „Trouw" nog geheel denkt „in de categorieën die opgeld deden in de bezettingstijd: een mens is of wit of zwart". Me dunkt, het simpele feit van het bestaan van het illegale „Trouw" logenstrafte de stelling, dat er slechts twee categorieën van Nederlanders in den oorlogstijd waren. Was het niet juist de misvatting van de Nederlandsche Volksbeweging, de voorloopster van de Partij van den Arbeid, dat zij al de „nuanceeringen" in het Nederlandsche volk in den strijd tegen den bezetter verdwenen achtte, zoodat het volgens deze beweging vanzelfsprekend was „dat ons volk gedurende een zekere periode voor de politieke partijstrijd moet worden bewaard"? Was het niet diezelfde beweging, die „de vroegere politieke scheidslijnen met een enkele veeg wilde uitwissen als onwaarachtig en valsch" maar tevens haar vredelievende en verdraagzame gezindheid niet wilde uitstrekken tot hen, die niet bereid bleken het personalisme te belijden, en daarmede de oude antithese verving door een nieuwe?

2. Het „principium divisionis".

Gaf „Trouw" dus reeds in den bezettingstijd blijk, dat het juist niet dacht in de categorieën die toen opgeld deden, dat het zich niet gelijk liet schakelen met allen die den strijd tegen het nationaal socialisme voerden, maar ook in het nationale verzet de antithese zuiver stelde¹⁾, dan spreekt het wel vanzelf, dat „Trouw" het zich een eer zal rekenen te behooren tot degenen die, volgens Dr B., „zó radicaal zijn tegenwoordig (! M.) dat ze één bepaald „principium divisionis" nemen en dit toepassen op alle levensverhoudingen". Of dan de leuze „Schouten of Schermerhorn" te aanvaarden is? In geen deele. De strijd op politiek terrein gaat voor een Christen noch louter tegen Schermerhorn of de Partij van den Arbeid, noch enkel en alleen vóór Schouten. Dat heeft de critiek op het beleid van de A. R.-partij in den verkiezingsstrijd reeds voldoende getoond.

Daarom is ook niet gerechtvaardigd de conclusie die Dr B. trekt uit de boven geciteerde uitspraak: „Loopt er dus op een of ander terrein des levens (kerk, school, of organisatie) een aanhanger-in-politicus van Schermerhorn tussen de aanhangers van Schouten, dan brandmerkt men dezen als een suspect individu". Hoe zou dit trouwen kunnen, gezien de interkerkelijkheid der A. R.-partij, op het „terrein" van de kerk? Kampen.

H. M. MULDER.

¹⁾ Toelichting op het program der N.V.B., pag. 17.
²⁾ Zie het art. van wijlen Dr R. J. Dam, leider van het illegale „Trouw" voor de vier noordelijke provinciën, opgenomen in „De Reformatie" van 27 Juli 1948.
³⁾ B.v. in het aangehaalde art. in „De Reformatie": „Ons bezwaar tegen het nat. socialisme is ten diepste niet, dat het de persoonlijkheid vermoordt, maar dat het den Satan dient."

ren gesworen hebben, zeggende: de Heere zij tusschen mij, ende tusschen u, ende tusschen uw zaedt, zij tot in der eeuwicheydt.

H. DE COCK, Geref. Leeraar onder 't Kruis.
H. P. SCHOLTE, Bedienaar des Goddelijken Woords.

Na afloop van de eerste algemeene Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerk onder het kruis in Nederland.

Amsterdam, den 14 Maart 1836.
H. DE COCK.

Scholte maakte deze bijzonderheid bekend als een bewijs van „de hartelijkheid en broederlijke erkenning op de eerste Synodale vergadering der Afscheidelingen aanwezig, niettegenstaande het verschil van inzichten". En hij publiceert dit albumblad tevens, „om de nagedachtenis te huldigen van een broeder, van wien ik altoos den indruk gehad heb, dat hij alles wat hij was en had onvoorwaardelijk over had voor den Heere en zijnen dienst, en dien ik, hoezeer ook uiteenlopende in onze bevatting ten aanzien van kerk en staat, altoos als broeder erkend en bemind heb". Dit loffelijk getuigenis eert Scholte zelf niet minder dan De Cock.

Om het conflict, dat ons nu bezig zal houden goed te kunnen verstaan, is het zeer gewenscht, ja, zelfs noodzakelijk, de voornaamste figuren die daarin een rol hebben gespeeld wat van nabij te bezien. Het gaat ons daarbij niet om een psychologisch verantwoorde tekening van hun persoon, maar wel om een juist kijk op hun geestelijke en kerkelijke instelling.

Hendrik de Cock staamt uit een aanzienlijk Groningsch geslacht, dat in de achttiende eeuw vele gestudeerden, waaronder ook verschillende predikanten, telde. Zijn vader was, toen De Cock geboren werd in 1801, „assessor" van de magistratuur te Veendam. Hij

¹⁾ Officiële stukken — Complete Uitgave van de — betreffende den uitgang uit het Nederl. Herv. Kerkgenootschap, ² Kampen, 1886, p. 237.

LITERATUUR EN KUNST

EEN EMIGRATIE ROMAN.

P. J. Risseeuw: Landverhuizers.
dl I Vrijheid en Brood.
dl II De hullende wildernis.
Uitg. Bosch & Keuning N.V. Baarn.

Honderd jaar is het geleden, dat door afgescheiden emigranten in Amerika de stad Holland is gesticht. Een historisch feit, dat vele pennen in beweging heeft gebracht en dat veel belangstelling trekt.

Dat ook de roman zich niet afzijdig houdt is een verheugend feit, want dit historische gebeuren biedt een rijke stof aan den romanschrijver. De geschiedbeschrijver en de theoloog, ja zelfs de socioloog vindt hier veel van zijn gading, doch de man die de talrijke aspecten tot één levende werkelijkheid kan herscheppen, is toch de romanschrijver. De dichtelijke fantasie, gevoed door de feiten, kan ons het verleden weer doen beleven, doordat zij levende menschen schept, uit wier denken en handelen wij een zuiveren kijk krijgen op een verleden tijd.

Reeds naar het uiterlijk komt de roman hier goed voor den dag. Twee keurig geïllustreerde, smaakvol gebonden deelen vormen saam den roman Landverhuizers. In het eerste deel, dat in Nederland speelt en den titel voert: Vrijheid en Brood, worden de oorzaken, in het tweede, getiteld: De hullende wildernis, de eerste jaren van de Hollandsch-Amerikaansche kolonies beschreven.

In zijn verantwoording betoogt Risseeuw, dat hij beoogt een zoo duidelijk mogelijk beeld te geven van de geestesgesteldheid en de gebeurtenissen in de jaren 1846-1847 die de emigratie veroorzaakten. Een lange lijst van gebruikte geschriften, aan het slot van het werk, toont aan dat hij zijn studie ernstig heeft opgevat. Maar zoowel dit voorbericht, als de literatuur-opgave geven aan zijn werk een tweeslachtig karakter en de beide deelen zijn daar niet aan ontkomen: het wetenschappelijk onderzoek heeft den roman benadeeld en de kunst heeft de historie soms te veel in een hoek gedreven, waarin zij te weinig armalag heeft.

Voor al in het eerste deel is de roman zwak. De liefdesgeschiedenis van Arjaan en Sitske dient bijna uitsluitend om een overzichtelijk geheel te maken van de lokaal en geestelijk gescheiden deelen. Arjaan de Zeeuw brengt het contact met de groep van de v. d. Meulen, de meer of min mystieke Zeeuwen. Doordat hij naar Arnhem gaat waar hij Sitske ontmoet, komt hij in aanraking met de predikanten v. Realte en Brummelkamp, die hier in hun huis de Theologische School herbergen. Daar hij bovendien niet afgescheiden is, heeft de schrijver gelegenheid uit te welden over de slapheld van velen, vooral predikanten, die hun be-

zou later burgemeester van Wildervank worden. De Cock bezat een eerlijk, open, rondborstig karakter. Zelfs zijn felste tegenstanders geven dat toe. Hij is voorts een door en door nuchter man, precies het tegenovergestelde van een enthousiast of dweeper. Zonder buitengewoon begaafd genoemd te kunnen worden, was hij toch wat zijn studiecapaciteiten en wetenschappelijk inzicht betreft niet beneden de middelmaat. Op twee en twintigjarige leeftijd immers bereikte hij, door te slagen voor het kerkelijk examen, de eindstreep van zijn studie „zonder ooit bij eenig onderzoek teleurgesteld te zijn". Vooral zijn aanleg voor de studie der historie was bijzonder goed.

Als een man die aanvankelijk geheel en al doordrenkt en gevoerd was door den Geest van zijn eeuw, één exemplaar uit de velen, kwam hij langzaam maar zeker door gesprek, gebed en studie tot de geloofs-overtuiging zoodat deze in de eerste jaren van de historie der Gereformeerde Kerken van Nederland de geesten had beheerscht. Een plotselinge ommekeer heeft hij niet beleefd, geheel anders dan Scholte, wien de faam van een bekeerd man te zijn, steeds vooruitging. De Cock's oogen en hart gingen geleidelijk open voor de volle waarheid Gods. Maar toen hij de heerlijkheid en de kracht van de gereformeerde leer, de reformatorische doctrina, had leeren kennen en ervaren en erdoor overwonnen werd, stond hij ook rotsvast in zijn overtuiging. En sprak en getuigde hij daarvan overal waar God hem riep.

In het bijzonder werd De Cock gegrepen door de realiteit der kerk. Ze vorinde een essentieel moment in zijn gelooven, leven en denken. Speciaal had hij oog voor haar continuïteit zoodat deze door Christus in de doorgaande prediking en sacramentsbediening, de tuchtloefening en ambtelijken dienst door alle eeuwen wordt gehandhaafd. Diep was De Cock voorts doordrongen van de noodzaak en den zegen van een als levende belijdenis in en door de kerk gehandhaafde confessie. In overeenstemming met deze geloofsvisie was de Afscheiding voor hem niets anders dan het volharden in de leer, de tucht en den dienst der oude Kerk van Christus — wat in de vervallen kerk zijner

zwaren tegen het synodale juk liever geduldig dragen, dan zich bij de schuurtjeskerk te voegen; over de juiste kerkregering: „van onder op", over het verbond der genade, dat belofte en eisch omvat. Telkens zal bij den lezer, als hij den strijd leest die de goed gereformeerde v. Raalte moet voeren tegen mystieken, weifelaars en onwillenden, de gedachte opkomen: tout comme chez nous. Dit maakt mede deze boeken interessant, dat de roman ook tevens een stuk Gereformeerde geschiedenis is.

Toch zit hier ook een zwakke zijde aan. Door het romantische, het verhaal van liefde, komt minder goed uit het verband tusschen de geschiedenis der emigratie en het grooter geheel der Nederlandsche geschiedenis. Eenmaal geeft de schrijver een kijkje buiten de histoire intime der afgescheidenen, als hij ds v. d. Meulen een lang gesprek laat houden met een Frieschen liberaal. Deze man is goed op de hoogte met de leer van het liberalisme, die vervolging van andersdenkenden niet alleen goedkeurt, maar zelfs in de hand werkt. Hij kent en veracht als vrije Friesch de leer van Malthus over bevolkingstoename en de menschontereende maatregelen daartegen, de theorie der economie, die den arbeiders weinig meer dan een hongervloon waardig en nuttig acht. Dan ziet men eerst hoe het de Afscheidenen een zaak was niet alleen — hoewel in de eerste plaats — van conscientievrijheid, maar ook van brood.

Wel geeft de auteur een goed beeld van het lijden der geloovigen, die, omdat ze niet wilden bukken onder het synodale juk, met boeten, vervolging, inkwartiering en gevangenisstraf werden gestraft. Daarvan spreken de predikanten, die alles aan den lijve hebben ondervonden en wij maken hen mee in hun huiselijk en gemeentelijk leven. Van hoon, ellende en broodroof spreken de kleine luyden, als wij met de diakenen de hulzen der armen ingaan. En nu heeft het boek als roman weer dit vóór, dat er een dikwijls aangrijpende, soms zeer suggestieve voorstelling der gebeurtenissen gegeven wordt.

Wij hooren Van Raalte en Brummelkamp spreken en de menschen bezielen voor den tocht naar Amerika. De redevoeringen zijn authentiek, uit nu vergeelde boekjes; in den roman worden het vorige betoogen die doen begrijpen, hoe het mogelijk is geweest, dat boeren hun geërfden grond gewillig verlieten, om in een onbekend land een nieuw bestaan te zoeken. Daar zijn de brieven uit Amerika, weder authentiek, die spreken van vrijheid van godsdienst, aanzien in stee van verachting, overvloed van brood in plaats van bedeeeling. Deze stem uit Amerika klinkt de verdrukten als een bevel van God in de ooren, zij wijst naar een land overvloeiende van melk en honig, dat zij kunnen ontvangen en maken tot een erve des Heeren.

De aangrijpende beschrijving der verschillende uittochten, weer mogelijk gemaakt doordat de schrijver de beide gelieven op verschillende schepen plaatst, teekent het onverschrokken geloofsvertrouwen en de onwankelbare hoop der emigranten, die weten in den weg van God te gaan.

Dit eerste deel geeft ook nog de aankomst in Amerika, met zijn groote ontuchtering. De „stad" Hol-

dagen betekende een terugkeer daarnaar⁶⁾. Van een separatist heeft De Cock niets. Aan separatie heeft hij nooit gedacht voordat alle wegen, welke tot herstel van waarheid en recht in Christus' kerk zouden kunnen leiden, duidelijk voor hem waren gebarricadeerd. Ook van subjectivisme en individualisme moest De Cock niets hebben. Ze zijn hem innerlijk vreemd. Dat blijkt vooral hieruit, dat hij speciaal het Labadisme en Independentisme steeds als dreigende gevaren der kerk signaleert. Hij ziet ze soms zelfs groofter en ernstiger dan ze op dat moment werkelijk zijn. Inderdaad: De Cock was in den vollen zin des woords een man van de kerk. Hij leefde, dacht en handelde in den stijl van de kerk van Christus, zoodat deze in de Schrift wordt getoekend en door de Reformatoren werd gepredikt — ook al zijn er in zijn arbeid, precies als in dien van ieder ander, ongetwijfeld fouten aan te wijzen.

Scholte is een geheel ander mensch! We kunnen hem het best leeren kennen uit een terugblik welke hij in het jaar 1863 — hij is dan al jaren in Amerika — op de Afscheiding en eigen plaats daarin, werpt. Hij zegt dan van zichzelf, dat „hoewel van harte de leer der Gereformeerde kerk geloovende en belijdende", „toch niet zoozeer de Kerkleer voor zijn aandacht" was en nog „veel minder de vorm van kerkbestuur"! „Onafhankelijk van eenig kerkgenootschap tot kennis der waarheid gekomen door het gebruik der Hellige Schriften — zoo gaat hij dan verder —, was mijne aandacht hoofdzakelijk op den persoon van Christus. In hem gevonden hebbende den weg, de waarheid en het leven, en gedurende mijne studiejaren in broederlijke betrekking gekomen met levendige geloovigen uit verschillende kerkgenootschappen en landen, was, en is voortdurend voor mijne aandacht de gemeenschap waarvan Christus het Hoofd is. Daardoor waren de Hellige Schriften mijn model, en nooit heb ik het van mij kunnen verkrijgen, om eenige kerkvereeniging, in eenig tijdvak der geschiedenis, als het voorbeeld van volmaaktheid te beschouwen, noch in leer, noch in vorm. Daarom heb ik ook nooit veel bekommernis gehad

⁶⁾ H(elenius) de Cock, Hendrik de Cock ², Kampen 1886, p. 549/50.